

Bölüm 4

1933 VİLAYET DÜZENLEMESİ VE TEPKİLER

M. Fatih SANSAR¹

1. GİRİŞ

Türk devlet yapısında mülki taksimatın düzenlenmesinde önemli değişimlerden biri, geleneksel Osmanlı “eyalet” sisteminin yerine “vilayet” sistemine geçilmesi ile yaşanmıştır. 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinin bir sonucu olarak önce Mithat Paşa tarafından Tuna Vilâyetinde uygulanan, 1864 ve 1871 nizamnâmeleri ile tüm ülkede uygulanmaya başlanan “Vilayet Nizamnâmesi” ile mülkî taksimat, vilayet - sancak (liva) – kaza – nahiye - köy şeklinde düzenlenmiştir. Vilayetler vali, sancaklar mutasarrıf, kazalar kaymakam, nahiyeler müdür ve köyler de muhtar tarafından idare edilecektir (Ortaylı, 2000: 53-64; Çadırcı, 1997: 254 vd.; Kılıç, 2005: 100; Bilgi, 2002: 334).

19. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulan vilayetlerin sınırları oldukça geniş olup cumhuriyet dönemindeki vilayetler, önceki sancaklara denk gelmektedir. Osmanlı son döneminde bazı sancaklar, doğrudan merkeze bağlı olarak idare edilmiş ve bu sancaklara “müstakil sancak” denilmiştir. Osmanlı döneminde mülki taksimat ile ilgili son düzenleme 1913 tarihinde hazırlanan *İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu*'dur. Bu kanun 1929 yılına kadar, Cumhuriyetin ilk yıllarında da, yürürlükte kalmıştır (Ortaylı, 2000: 53-64; Bilgi, 2002: 334-335).

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda, Türkiye'nin mülkî taksimatı hakkında Osmanlı'nın son döneminde uygulanan yapıyı devam ettirmekle birlikte sancak (liva/mutasarrıflık) birimi kaldırılmış, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere taksim edilmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100085.pdf).

1924 Anayasasının 89. maddesinde “*Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi müna-sebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasımdır. Nahiyeler de kasaba ve köylerden teşekkül eder.*” denilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı döneminde uygulanan ve birkaç sancaktan oluşan geniş vilayetler kaldırılmış, daha önce sancak/liva/mutasarrıflık şeklinde idare edilen birimler “vilayet”

¹ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, AİİT. Bölümü, fsansar@cu.edu.tr

Belgelerde itinalı bir dil seçilmiş, hükümetin/karar vericilerin hoşuna gideceğini umdukları cümlelerle metni süslemeye çalışmışlardır. Aksaray ve Cebeli Bereket Vilayet ileri gelenlerinin gönderdikleri arzuhaller, diğerlerine göre daha ayrıntılı içeriğe sahiptir. Aksaraylılar, birtakım istatistik bilgileri ile Aksaray'ın vilayet olarak kalması gerektiğini anlatmaya çalışmışlardır. Şair M. Sukûti, bizzat İsmet Paşa'ya yazdığı bir şiirle vilayetin lağvını önlemeye çalışmıştır.

Pazarcık kazasından gönderilen telgrafta, düzenlemenin usul açısından yanlışlığı dile getirilmeye çalışılmıştır. 1929 yılında kabul edilen Vilayet İdare Kanunu'nda bir kazanın başka bir vilayete bağlanabilmesi için, vilayet umum-i meclis ve idare heyetlerinin mütalaasına bağlı olduğu hatırlatılmıştır.

Vilayet ve kazalardan gelen tepkiler Ankara'da pek etki etmemiştir. Başvekâlete gelen tüm evrak Dahiliye Vekaletine havale edilmiş, Dahliye vekaleti ise kısa bir cevap yazısı ile konu ile ilgili kanun meclisten geçtiği için yapılacak bir muamele olmadığı belirtilmiştir.

1933 düzenlemesinde, vilayet ve kazaların durumlarının etraflıca tetkik edilmediği, “varidatının azlığı” ve “inkışafa müsait olmadığı” gerekçeleriyle karar alındığı görülmektedir. Merkezde alınan bu kararın yerelde nasıl etkiler bırakacağı göz önünde bulundurulmamıştır. Yerelde tarihi kültürel bağlar, ekonomik ilişkiler, güvenlik, coğrafi ve stratejik faktörler yeterince düşünülmemiştir. Nitekim 1933 düzenlemesinden 2 yıl sonra Hakkari ve Artvin tekrar il yapılmıştır. Yakın zamanlarda Aksaray ve Osmaniye yeniden vilayet olmuştur. Pazarlık tekrardan Kahramanmaraş'a bağlanmıştır. İçel (Silifke) ve çevresindeki kazaların vilayet merkezine gidip gelme çilesi günümüzde de devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

1. BCA, 66-441-5/73, 15.04.1933 tarihli arzuhal
2. BCA 66-441-5/73, 16.04.1933 tarihli arzuhal
3. BCA 66-441-5/73, 14.04.1933 tarihli arzuhal
4. BCA 66-441-5/73, 31.07.1933 tarihli arzuhal
5. BCA 66-441-5/73, 25.03.1933 Tarihli telgraf
6. BCA 66-441-5/73, 07.03.1933 tarihli telgraf
7. BCA 66-441-5/73, 27.2.1933 tarihli arzuhal
8. BCA 66-441-5/73, 4.3.1933 tarihli arzuhal
9. BCA 66-441-5/73, Cebeli Bereket Vilayetinden gönderilen tarihsiz arzuhal

10. BCA 66-441-5/73, 27.03.1933 tarihli telgraf
11. BCA 66-441-5/73, 5.5.1933 tarihli telgraf
12. BCA 66-441-5/73, 19.5.1933 tarihli telgraf
13. BCA 66-441-5/73, 23.3.1933 tarihli telgraf
14. BCA 66-441-5/73, 06.05.1933 tarihli telgraf
15. BCA, 66-441-5/73, 31.07.1933 tarihli Dahiliye Vekilinin yazısı

Resmi Yayınlar

16. İdare, Yıl 2, Sayı 13, Nisan 1929:
17. İdare, Yıl 2, Sayı 11, Şubat 1929
18. İçişleri Bakanlığı, Atatürk ve İdare, Türk İdare Dergisi Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Özel Sayısı, Yıl 55, Sayı 362, Ekim 1983.
19. TBMM ZC. Cilt 15, 20.03.1933 Tarihli Kanun Layihâsı
20. TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 15, Devre 4, İctima 2, 54. İnikat.
21. T.C. Resmi Gazete, Sayı 2411, 27 Mayıs 1933.
22. T.C. Resmi Gazete, sayı 1184 5-5-1929 (Vilayet İdaresi Kanunu)
23. (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100085.pdf).
24. (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202197.pdf).

Araştırma ve İnceleme Erserleri

25. Başa, Şafak; Atatürk Döneminde Dâhiliye Vekâleti ile Mülki ve Mahalli İdareler (1923-1938), Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Yayınları, İstanbul 2016.
26. Bayramoğlu, Sonay: 1929: Yönetimde Merkezîyetçiliğin İnşası, *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizi-ni (1929-1939)*, Editör Bilgür Ayman Güler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2007.
27. Bilgi, Necdet; Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülki Yapının Gelişimi (1920-1950), *Türkler C. 17*, Ed. Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çelik, Prof. Dr. Salim Koca, Ankara 2002, ss.334-346.
28. Burgaç, Murat; İmparatorluktan Cumhuriyete Devreden Bir Sorun: Mülki Taksimat, *History Studies, Volume 11 Issue 1*, 2019. p. 75-90.
29. Çadırcı, Musa: Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK yayınları, Ankara 1997.
30. Karaca, Murat Sukûti; Şairlerin Dilinde Ordu, İl Basımevi, 1970
31. Kılıç, Selda; 1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa, *Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 37*, 2005, ss. 99-111.
32. Kili, Suna - Gözübüyük, Şeref Türk Anayasa Metinleri, "Senedi İttifaktan Günümüze", Ankara 1985.
33. SANAR, M. Fatih; Fırka-i Islahiye ve Osmaniye (Cebel-i Bereket), Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Osmaniye 2006, s. 58-60.
34. Savaş, Yakup; Murat Sükûti Karaca'nın Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderdiği Mektuplar, *Dünden Bugüne Ordu İli*, Ed. Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001, s. 26-32.
35. Ortaylı, İlber: Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880), TTK yayınları, Ankara 2000, s. 53-64.